

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 02, февраль

STOMATOLOGLAR MEHNAT FAOLIYATINI BAHOLOVCHI GIGIYENIK OMILLAR HAMDA KASB KASALLIKLARINI OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI

Tojimurodov Mansur

Email - tojimurodovmansurbek@gmail.com

Boltayeva Zaynab Qulmat qizi

Email-zaynabboltayeva06@gmail.com

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot fakulteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada stomatolog mehnat faoliyatini baholovchi asosiy gigiyenik omillar va kasb kasalliklarini oldini olish choralari tahlil qilinadi. Stomatologlarning ish sharoitlariga ta'sir etuvchi fizik, kimyoviy, biologik, psixo-emotsional va ergonomik omillar o'rganilib, ularning sog'liq uchun xavflari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, kasbiy kasalliklarning oldini olish uchun gigiyena talablariga rioya qilish, shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish, ish joyini ergonomik jihozlash hamda psixologik stressni kamaytirish kabi profilaktik choralar taklif etilgan. Maqola stomatologlarning mehnat sharoitlarini yaxshilash va sog'lig'ini saqlashga qaratilgan tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: stomatologiya, mehnat gigiyenasi, kasb kasalliklari, fizik omillar, kimyoviy omillar, biologik xavflar, psixo-emotsional stress, ergonomika, profilaktika, shaxsiy himoya vositalari, sterilizatsiya, dezinfeksiya, ish sharoitlari, ortopedik muammolar, infeksiyon xavflar.

Tish shifokorining mehnat faoliyatini baholovchi gigiyenik omillar

1. Fizik omillar

Stomatologning ish sharoitida fizik omillar muhim rol o'ynaydi:

Yoritish – ish joyining yetarlicha yoritilishi ko'z zo'riqishini kamaytiradi va ishlash qulayligini oshiradi. Kam yoki noto'g'ri yoritish ko'zning charchashiga olib keladi.

Shovqin – stomatologik asbob-uskunalar, ayniqsa, burg'ulash apparatlari doimiy shovqin manbai hisoblanadi. Shovqin 60-80 dB dan yuqori bo'lsa,

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 02, февраль

asabiylashish, charchoq va eshitish qobiliyatining pasayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Harorat va namlik – stomatologning ish xonasida optimal harorat 20-24°C, nisbiy namlik esa 40-60% bo'lishi kerak. Juda quruq yoki haddan tashqari nam muhit shifokorning qulay ishlashiga salbiy ta'sir qiladi.

2. Kimyoviy omillar

Stomatologiya amaliyotida ishlatiladigan moddalar va dori vositalari organizmga zarar yetkazishi mumkin:

Dezinfeksiyalovchi moddalar – formaldegid, xlor, spirt asosidagi vositalar uzoq vaqt ta'sir qilganda nafas yo'llari va teriga zarar yetkazishi mumkin.

Plomba materiallari va anestetiklar – ba'zi stomatologlar ishlatiladigan materiallarga allergik reaksiya bildirishi mumkin. Ayniqsa, simob tarkibidagi amalgamalar xavf tug'dirishi mumkin.

3. Biologik omillar

Infeksiyalar – stomatologlar bevosita bemorlarning og'iz bo'shlig'i bilan ishlashadi, bu esa viruslar va bakteriyalar bilan kasallanish xavfini oshiradi. Gepatit B va C, OITS kabi kasalliklar yuqish xavfi yuqori bo'lgan infeksiyalar qatoriga kiradi.

Sterilizatsiya talablari – stomatologlar infeksiya xavfini kamaytirish uchun gigiyena qoidalariga qat'iy rioya qilishlari kerak.

4. Psixo-emotsional omillar

Stress va charchoq – stomatologlar uzoq vaqt davomida diqqatni jamlab ishlashlari kerak, bu esa ruhiy charchashga olib kelishi mumkin. Bemorlarda qo'rquv yoki tashvish bo'lganda, shifokor psixologik bosim his qilishi mumkin.

Ish yuklamasi – ortiqcha ish yuklamasi va qabul qilingan bemorlar sonining ko'pligi shifokorlarning ishdan tez charchashiga olib keladi.

5. Ergonomik omillar

Ish holati va harakatlar – stomatologlar ko'pincha noqulay holatda (bukilib yoki og'irlikni bir tomonga berib) ishlashadi, bu esa orqa va bo'yin mushaklariga ortiqcha yuk tushishiga olib keladi. Bunday holat uzoq muddat davom etsa, umurtqa pog'onasi muammolariga sabab bo'lishi mumkin.

To'g'ri jihozlangan ish joyi – stomatologiya kreslolarining balandligi, asbob-uskunalarining joylashuvi va ergonomik ishlov berilgan jihozlar shifokorning salomatligini saqlashga yordam beradi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 02, февраль

Kasbiy kasallik yoki ishlab chiqarish kasalligi - bu mehnat yoki kasbiy faoliyat natijasida yuzaga keladigan har qanday surunkali kasallik. Bu mehnat xavfsizligi va sog'lig'ining bir jihati . Kasbiy kasallik odatda ishchilarning ma'lum bir guruhida umumiy aholiga yoki boshqa ishchilar populyatsiyasiga qaraganda ko'proq tarqalganligi ko'rsatilganda aniqlanadi. Bunday birinchi tan olingan kasallik , skuamoz hujayrali skrotum karsinomasi 1775 yilda ser Persival Pott tomonidan mo'ri tozalovchi bolalarda aniqlangan . Travmatik xarakterga ega bo'lgan kasbiy xavflar (masalan, tom yopuvchilar tomonidan yiqilish) kasbiy kasalliklar hisoblanmaydi.

Ko'pgina yurisdiksiyalarda ishchilarning kompensatsiyasi to'g'risidagi qonunga ko'ra , muayyan kasalliklar ishchining ish muhitida bo'lishidan kelib chiqadi va kasallik boshqa sababdan kelib chiqqanligini ko'rsatish uchun ish beruvchi yoki sug'urtalovchi zimmasiga yuklanadi, degan taxmin mavjud. Milliy ishchilarga tovon to'lash organlari tomonidan to'lanadigan kasalliklar ko'pincha kasb kasalliklari deb ataladi. Biroq, ko'pgina mamlakatlar ish tufayli kelib chiqqan tayanch-harakat tizimi kasalliklari kabi ba'zi kasalliklar uchun kompensatsiyalarni taklif qilmaydi (masalan, Norvegiyada). Shu sababli, kasbiy kasalliklarni tavsiflash uchun mehnat bilan bog'liq kasalliklar atamasi qo'llaniladi. Biroq, bu atama kasbiy kelib chiqishi bo'lgan kompensatsiya qilinadigan va to'lanmaydigan kasalliklarni ham o'z ichiga oladi.

2021 yilda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va Xalqaro mehnat tashkiloti tomonidan e'lon qilingan muhim tadqiqotda , 2016 yilda koronar arteriya kasalligi va insultdan 745,000 o'lim holatlari uzoq ish vaqtiga ta'sir qilish bilan bog'liq. BMTning ushbu hisob-kitoblariga ko'ra, ish bilan bog'liq yurak-qon tomir kasalliklarining global yuki birinchi marta aniqlandi.

Kasbiy kasallik haqida haqiqiy ko'rsatkichdan kamroq xabar berilishi kutilmoqda. O'quv materiallari ham, o'quv yig'ilishi ham kasbiy kasallik haqida ma'lumotni oshirmaydi. Biroq, kasbiy kasallik haqida xabar berishning qonuniy majburiyatlari haqidagi eslatmalar shifokorlar hisobotini kuchaytiradi .

Turlari

Ba'zi taniqli kasbiy kasalliklarga quyidagilar kiradi:

O'pka kasalliklari

Kasbiy o'pka kasalliklariga asbest konchilar va mo'rt asbest izolyatsiyasi bilan ishlaydiganlar orasida asbestoz , shuningdek, ko'mir konchilari orasida qora

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 02, февраль

o'pka (ko'mirchi pnevmokoniozi) , konchilar va karer va tunnel operatorlari o'rtasida silikoz va paxta to'qimachilik sanoatining ayrim qismlarida ishchilar o'rtasida byssinoz kiradi.

Kasbiy astma xavf ostida bo'lgan juda ko'p kasblarga ega .

Yomon ichki havo sifati o'pkada va tananing boshqa qismlarida kasalliklarga olib kelishi mumkin.

Teri kasalliklari

Kasbiy teri kasalliklari ko'plab mamlakatlarda birinchi beshta kasb kasalliklari qatoriga kiradi.

Kasbiy teri kasalliklari va sharoitlar odatda kimyoviy moddalar va ish paytida uzoq vaqt nam qo'llar bilan bog'liq. Egzema eng keng tarqalgan, ammo ürtiker , quyosh yonishi va teri saratoni ham tashvishlidir.

Tirnashish tufayli kontakt dermatit - bu tirnash xususiyati beruvchi bilan aloqa qilish natijasida yuzaga keladigan terining yallig'lanishi . Ushbu turdagi dermatitning immun tizimining oldindan sezuvchanligini talab qilmasligi kuzatildi . O'tmishdagi yoki hozirgi atopik dermatitning ushbu turdagi dermatit uchun xavf omili ekanligini tasdiqlovchi tadqiqotlar mavjud . Umumiy tirnash xususiyati beruvchi moddalarga yuvish vositalari, kislotalar, ishqorlar, moylar, organik erituvchilar va qaytaruvchi moddalar kiradi. Ushbu dermatitning o'tkir shakli terining kuchli tirnash xususiyati beruvchi yoki gidroksidi kimyoviy ta'sirida rivojlanadi. Ushbu ta'sir ish joyidagi baxtsiz hodisa natijasida yuzaga kelishi mumkin . Achchiqlanish reaksiyasi tirnash xususiyati beruvchi ta'sirdan keyin bir necha daqiqadan bir necha soatgacha o'z intensivligini oshira boshlaydi va tezda o'zining eng yuqori nuqtasiga etadi. Reaksiya eng yuqori darajaga etganidan so'ng, u shifo bera boshlaydi. Bu jarayon dekressendo hodisasi sifatida tanilgan. Ushbu turdagi dermatitga olib keladigan eng tez-tez uchraydigan kuchli tirnash xususiyati beruvchi moddalar kislotalar va gidroksidi eritmalardir. Alomatlar terining qizarishi va shishishi bilan birga pufakchalar shakllanishini o'z ichiga oladi.

Surunkali shakl uzoq vaqt davomida terining zaif tirnash xususiyati beruvchi ta'sirida takroriy ta'sir qilish natijasida yuzaga keladi.

Kontakt dermatitning klinik ko'rinishi tashqi omillar (mexanik bosim, harorat va namlik) va shaxsning moyillik xususiyatlari (yoshi, jinsi, etnik kelib chiqishi,

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 02, февраль

ilgari mavjud bo'lgan teri kasalliklari, atopik teri diatezi va ta'sirlangan anatomik hudud) kabi tashqi omillar bilan ham o'zgartiriladi

Yana bir kasbiy teri kasalligi - qo'lqop bilan bog'liq qo'l ürtikeri. Bu tibbiyot xodimlari orasida kasbiy muammo sifatida qayd etilgan. Qo'l ürtikerining bu turi qo'lqoplarni qayta-qayta kiyish va olib tashlash natijasida yuzaga keladi, deb ishoniladi. Reaksiya qo'lqopdagi lateks yoki nitril tufayli yuzaga keladi.

Yuqori xavfli kasblarga quyidagilar kiradi: ¹

- Sartaroshlik
- Oshpazlik
- Sog'liqni saqlash
- Chop etish
- Metallga ishlov berish
- Avtotransportni ta'mirlash
- Qurilish

Boshqa tashvishli kasalliklar

- Konstriktiv postlarda takroriy yoki kuchli harakatlarni bajaradigan odamlarda haddan tashqari foydalanish sindromi
- Parrandachilik sanoati va axborot texnologiyalarida ishlaydigan odamlarda karpal tunnel sindromi
- Axborot texnologiyalaridan soatlab foydalanadigan odamlarda kompyuter ko'rish sindromi
- Qo'rg'oshin bilan zaharlanish qo'rg'oshin yoki qo'rg'oshin birikmalarini qayta ishlaydigan yoki ishlatadigan ko'plab sohalarda ishchilarga ta'sir qiladi
- Meningit, ko'k yo'tal yoki qon orqali yuqadigan kasalliklar kabi antisanitariya sharoitlari orqali yuqadigan yuqumli kasalliklar

Xalqaro Mehnat Tashkilotining (XMT) Kasbiy kasalliklar ro'yxati, shuningdek, " xavf omillariga ta'sir qilish bilan bog'liq ruhiy va xulq-atvor kasalliklari " ni ham o'z ichiga oladi .

Tarixiy

Donald Hunter o'zining klassik kasbiy kasalliklar tarixida kasbiy kasalliklarning ko'plab misollarini muhokama qiladi. Ularga quyidagilar kiradi:

- Londonning gugurt qizlari orasida jag'
- Yadro sanoatida ishlagan ba'zi odamlarda radiatsiya kasalligi
- Radium Qizlar orasida Radium jag'i

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 02, февраль

- Baca tozalash vositalari orasida skrotum terisining skuamoz hujayrali karsinomasi (qarang . Baca supuruvchilar karsinomasi)

Bernardino Ramazzini o'zining 1700 yildagi De Morbis Artificum Diatriba kitobida ellikdan ortiq kasbda ishlaydigan ishchilar duch keladigan kimyoviy moddalar, chang, metallar, takroriy yoki zo'ravon harakatlar, g'alati pozitsiyalar va boshqa kasallik qo'zg'atuvchi moddalarning sog'liq uchun xavfliligini tasvirlab berdi.

Oldini olish

Oldini olish chora-tadbirlari tirnash xususiyati beruvchini ish joyidan olib tashlash yoki yopiq tizimlarda yoki avtomatlashtirishda kuchli tirnash xususiyati beruvchi vositalarni qo'llash orqali texnik himoya qilish, tirnash xususiyati beruvchi moddalarni almashtirish yoki olib tashlash va ishchilarning shaxsiy himoyasini o'z ichiga oladi.

Kasbiy kasallikning oldini olish va nazorat qilish maqsadida , aksariyat mamlakatlar o'zlarining tegishli qonunlarini qayta ko'rib chiqadilar va yangilaydilar, ularning aksariyati kasbiy kasalliklarga oid qonunlarni buzganlik uchun jazolarni sezilarli darajada oshiradi. Kasbiy kasalliklarning oldini olish, umuman olganda, qonuniy tartibga solingan, ta'minot zanjiri yaxshi boshqaruvining bir qismidir va kompaniyalarga ta'minot zanjiri ijtimoiy muvofiqlik sxemalarini ishlab chiqish va ta'minlash, shuningdek, kasbiy kasalliklar xavfini aniqlash va oldini olish uchun ularning bajarilishini nazorat qilish imkonini beradi.

Xulosa: Stomatologlarning mehnat faoliyati turli gigiyenik omillar ta'siri ostida kechadi va ularning sog'lig'iga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Fizik, kimyoviy, biologik, psixo-emotsional va ergonomik omillar stomatologlarning kasbiy salomatligiga tahdid soluvchi asosiy omillar hisoblanadi. Ushbu maqolada stomatologlarning kasb kasalliklariga moyilligi va ularni oldini olish choralari tahlil qilindi.

Ma'lumotnomalar

1. ^ "MeSH brauzeri" . meshb.nlm.nih.gov . 2019-yil 18-martda olindi .
2. ^ Pega, Frank; Nafradi, Balint; Momen, Natali; Ujita, Yuka; Streicher, Kay; Pruss-Üstün, Annet; Texnik maslahat guruhi (2021). "194 mamlakatda uzoq ish vaqtiga ta'sir qilish bilan bog'liq bo'lgan yurak ishemik kasalligi va insultning global, mintaqaviy va milliy yuklari, 2000–2016: JSST/XMTning ish bilan bog'liq kasallik va shikastlanishlar

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 02, февраль

- qo'shma hisob-kitoblaridan tizimli tahlil". Atrof-muhit xalqaro . 154 : 106595. Bibcode : 2021EnInt.15406595P . doi : 10.1016/j.envint.2021.106595 . PMC 8204267 . PMID 34011457 .*
3. ^ Kurti, Stefaniya; Sauni, Riitta; Spreuwers, Dik; De Shryver, Antuni; Valenty, Madlen; Rivyver, Stefani; Mattioli, Stefano (2015-03-25). "Vrachlar tomonidan kasbiy kasalliklar to'g'risida hisobot berishni ko'paytirish bo'yicha tadbirlar". *Tizimli sharhlarning Cochrane ma'lumotlar bazasi* (3): CD010305. doi : 10.1002/14651858.CD010305.pub2 . ISSN 1469-493X . PMC 10892532 . PMID 25805310 .
  4. ^ *Kanervaning kasbiy dermatologiyasi . ISBN 978-3-642-02035-3.*
  5. ^ Yuqoriga o'tish:^a^b HSE (Buyuk Britaniya sog'liqni saqlash va xavfsizlik bo'yicha ijrochi) Skin ish joyida 2009 yil 20 iyunda olingan
  6. ^ *Chaynash, Ai-Lean; Maybax, Xovard I. (2006-06-18). tirnash xususiyati beruvchi dematit . Springer. ISBN 978-3-540-31294-9.*
  7. https://en.wikipedia.org/wiki/Occupational_disease

Kasbiy kasalliklarni oldini olish uchun shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish, sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilish, ish joyining ergonomikasini yaxshilash hamda psixologik zo'riqishni kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, stomatologlar muntazam tibbiy ko'riklardan o'tishi, ish yuklamasini me'yorlash hamda to'g'ri ovqatlanish va jismoniy mashqlar orqali umumiy salomatlikni mustahkamlashi lozim.

Mehnat sharoitlarini yaxshilash va profilaktik choralarni qo'llash orqali stomatologlarning kasbiy uzoq umr ko'rishi va samarali ishlashi ta'minlanadi.